

УДК 37.091.39:004

ІЛЬІН Володимир Васильович

доктор філософських наук, професор Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІЛЬІНА Антоніна Анатоліївна

доктор філософських наук, доцент Київський національний університет технологій та дизайну

ОСВІТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СВІТУ: ЯКЕ ЗНАННЯ ПОТРІБНЕ ЗАВТРА?

Для всіх – і хто вчить, хто вчиться і хоче вчитися, добре відомо, що сьогодні найважливішим пріоритетом освітньої діяльності в Україні є підготовка творчої, знаючої особистості, здатної до самонавчання, відповідальності, готовності до майбутнього, адаптації до непередбачених ситуацій, орієнтації в складних викликах життя. У всіх навчальних програмах і планах зазначається, що сучасний учень і студент повинен формувати в собі компетенції, на основі яких виробляються здібності до конкурентоспроможності, цілеспрямованості, самостійного прийняття рішень, розробляти варіанти різних підходів до реалізації плану дії, прогнозування і всебічний аналіз проблемних ситуацій.

Правильні, красиві слова, які давно всі знають, давно всі говорять і до яких всі звикли. І кожного разу, коли їх з натхненням промовляють, здається: ще одне зусилля, і нове покоління молодих, розумних людей, сповнених знань, професійності, компетенцій, почнуть енергійно, повному будувати молоду державу Україну і перетворювати світ. Дійсно, розум, знання – основа освітньої діяльності. Віра в силу освіченого розуму сформована, як відомо, головним чином філософами епохи Просвітництва. Вона ґрунтувалася на досягненнях науки того періоду, яка довела розумне облаштування природи. На цій підставі філософами-просвітителями було поставлено завдання закласти такі основи моралі, науки і релігії, які б відповідали властивому людині розуму, який повинен вибудувати за аналогією природи розумно облаштоване суспільство. Це привело до просвітницької ідеології, на основі якої сформувалися великі утопії XIX століття, зокрема марксизм. У другій половині XX століття «просвітницький розум» у передових країнах Заходу втратив своє значення (на те вони й передові). Але наша країна майже до кінця минулого століття перебувала в тотальності впливу марксизму, сформованого на ідеях Просвітництва. Звідси безумовна віра в силу освіти, яка повинна навчити «вічному», «доброму», «розумному».

Вона, ця віра, залишається такою і сьогодні, концептуалізуючись у відому дихотомію: «вчення – світло, невігластво – темрява». Але віра ні-

коли не дана людині готовою, завершеною, остаточною. Віра – це пошук віри, це «стрибок в невідоме» (К. Барт). Віра парадоксальна, вона повинна збуджувати, тривожити розум, а не вселяти спокій і незворушність. Один із парадоксів віри в тому, що вона не гарантує впевненості, а тільки відкриває шляхи до самої себе, неповторної і різної, породжуючи сумніви і тривогу. Так само віра в силу розуму, освіченість повинна виходити з їх неоднозначності, в якій поєднується і позитив, і негатив.

Загальна система освіти, яка орієнтована на досягнення певного позитиву – творчої, професійної, знаючої, конкурентоздатної і тощо людини, разом з тим повинна враховувати постійні девіації (відхилення) на цьому шляху. А чи потрібно суспільству, щоб всі були саме такими індивідами? Уявіть, що навколо Вас одні Сократи, Ейнштейни, Білл Гейтси, академіки, винахідники, архітектори тощо? Чи буде таке суспільство дієздатним, спроможним підтримувати свою життєдіяльність?

Ми живемо в епоху, яка цінує тих, хто досяг успіху. Сьогодні вже не так важливо, який ти шлях вибрав: спорт, політика, бізнес, наукова кар'єра, чи ти зубами перетягнув на кілька метрів завантажений вагон, шахрайськими маніпуляціями здобув мільйони, став героєм скандалу, виграв перше місце в конкурсі дурнів, обманув партнера тощо. Головне, що це дало певні дивіденди, на тебе звернули увагу, ти можеш досягнути певного статусу, зайняти відповідну «нішу» в суспільстві. «Посміхайся, і ти досягнеш успіху!», «Тут і тепер!», «На тому стою, але можу інакше!» – одні з головних принципів сучасного життя. І чи потрібно для цього вчити закон Джоуля-Ленца, складнопідрядні і складносурядні речення, шукати аргументи на користь еволюційної теорії Дарвіна чи відстоювати «теодицею» Г. Лейбніца?

У такій ситуації постає питання: для чого вчитися? В умовах аграрного суспільства, суперечності між містом і селом - відповідь була проста: щоб волам «хвости не крутити». В індустріальну епоху вища освіта стала індульгенцією для переходу до іншої соціальної страти – інтелігенції, стати «начальником». Традиційно життя було розділене на дві взаємодоповнюючі частини: перший період – навчання, за яким, в другому періоді, йшла робота за одержаними знаннями, інформацією та фаховим вмінням. Але сьогодні, коли людство вступило в «суспільство знань», коли трансформуються базові структури життя, поглиблюючи його розривність, ця модель явно застаріла. Передвиборні лозунги кандидатів на вищі посади: «Я гарантую стабільність!» вже не відповідають часу: якщо Ви зберігаєте свою стабільну ідентичність, погляди на світ, минулу систему знань, то вам гарантовано залишитися відсталим «ретродиваком». Якщо індивід хоче залишитися відповідним викликам часу в економічному, культурному, соціальному сенсі, потрібно постійно вчитися, шукати нові ідеї і смисли, переробляти себе, навіть у зрілому віці.

Отже, потрібно вчити не лише для одержання знань, а вчитися бути сучасним, що передбачає своєрідність, унікальність, самостійність, які

повині стати нормою. Саме тому батьки і учні шукають нові школи, ліцеї, їдуть вчитися за кордон, розповсюджується приватна освіта, а навчальні заклади пропонують нові спеціальності, професії, навчальні програми, факультативи тощо. Усі зрозуміли, що майбутнє – це не те, що буде потім, не скоро, воно вже наступило, прийшло, і ми дедалі більше змушені мати справу з надрозумними комп'ютерами, «штучним інтелектом», біотехнологіями і нанотехнологіями. Причому вони можуть маніпулювати емоціями і знаннями з надприродною точністю, ставлять перед необхідністю постійно змінювати свою професію, яка взагалі може стати непотрібною. Як варто діяти в ситуації величезного обсягу інформації, яку важко сприйняти й проаналізувати? Щоб вижити в такому світі, досягнути певного комфорту, потрібна висока інтелектуальна «гнучкість», вміння оперувати резервами знань, володіти не надуманими, утопічними, а реальними компетенціями.

Видатний німецький філософ ХХ століття М. Гайдеггер вказував на три виміри часу буття людини: минуле, теперішнє і майбутнє. Минуле виступає як «фактичність»; сьогодення – як «залежність від речей»; майбутнє – як «проект», який визначає наші життєві плани, енергію діяльності. У цьому аспекті плин часу життя йде не від минулого до майбутнього, а навпаки. Усе найбільш важливе в людини попереду, а не в минулому, яке вже відбулося. А майбутнє належить тим, хто зуміє поєднати непоєднуване, знаходити нові смисли і, таким чином, адаптуватися до «безжальних» викликів все ще не пізної природи і непередбачуваного розвитку цивілізації. Іншими словами, все життя людини залежить від того, ким вона хоче стати і чого хоче досягти. На основі цього відбувається вибір професії, системи знань, навчальної програми, факультету, мети життя тощо. Потрібно вчити не тільки тому, що було раніше, напрацьоване мудрими попередниками, але й можливим сценаріям майбутнього, в якому прийдеться жити. Головне в навчанні – не показувати лише «правду» життя, тим більше, що цих «правд» величезна кількість, а створювати новий світ або «переформатовувати» старий. Для цього потрібні не просто знання, а вміння його використовувати. Адже невміння керувати економікою і технологіями відбувається не від недоліку знань, а відсутності тих людей, які можуть на основі знань і в кризові, і в антикризові часи вирішувати проблеми (Співаковський, 2011).

У наш час компетентний фахівець той, хто вибирає знання «корисні», потрібні. «Багато знання розуму не навчає», – говорив давньогрецький філософ Геракліт. Термін «корисні знання» використав лауреат Нобелівської премії, виходець з України Саймон Кузнець в 1965 році, які з його точки зору є джерелом економічного зростання. Ключовий феномен сучасної епохи полягає в колосальній кількості знань, якими володіє людство. Нові знання, набуті за останні триста років, привели до безлічі соціальних конфліктів і страждань, але в той же час завдяки своїй корисності забезпечили

нам величезне багатство і безпеку. Вони змінили структуру економічних підприємств, техніку і технології, культуру, домогосподарство, зовнішній вид людей, їх відчуття і тривалість життя, можливості відпочинку і розуміння смислу життя.

Джерела добробуту ХХ століття лежать в промислових революціях ХІХ століття, а вони відбулися завдяки інтелектуальним змінам, які принесла епоха Модерну. Відповідно досягнення ХХІ століття є результатом колосальних досягнень науки, технологій і знання ХХ століття, які обумовили становлення інформаційного суспільства. У створенні світу, в якому «корисні знання» використовувалися з такою рішучістю і цілеспрямованістю, яких не знало жодне суспільство, і полягає унікальний західний підхід, який породив сучасний матеріальний і культурний світ. Саме ці «корисні знання» відкрили шлях до процвітання. Ті країни, які пішли по цьому шляху, приєдналися до багатства і комфорту, які перевершують уяву. У кінцевому рахунку прагнення до цих благ перетворилося в інтенсивні перегони, хоча вони і не торкнулися усіх. І хоча навіть сьогодні опір і обережність перед технікою і технологіями великі, але сучасний світ інституційно влаштований так, що навіть ті, хто заперечує сучасну техніку або нездатні її освоїти, врешті-решт будуть змушені піти по цьому шляху (Мокир, 2012, с. 380381).

Проблема «для кого вчитися» ставить ряд інших проблем: «Як вчитися?», «Де вчитися?», «Скільки це коштує?», «Який повинен бути результат навчання?», «Які знання потрібні для майбутнього, яке вже з нами?». І чи не найголовніше: «Хто повинен вчити»? Якщо вихователь сам повинен бути вихованим, то викладач, який готує компетентного учня, студента, фахівця, сам повинен бути компетентним. Інструкціями, правилами, методичними вказівками нову освітню систему не побудуємо. А що в такому випадку? Згадуються слова Епікура: «Метою філософії є пізнання і витікаюча з нього свобода». Отже, свобода вибору, свобода пропозицій, свобода пошуку, що відкриває можливість свободи мислення. А в ньому і полягає, як говорив Б. Паскаль, вся гідність людини. Можливо, це повинно бути «серцем» навчання – мислити, щоб навчитися вчитися?

Список використаних джерел

Мокир Дж. Дары Афины. Москва: Изд-во Института Гайдара, 2012. 408 с.
Спиваковский В. М. Образовательный взрыв. Киев: Гранд, 2011. 436 с.

References

- Mokir Dzh. (2012). *Dary Afiny [Gifts of Athena]*. Moskva: Izd-vo Instituta Gaidara [in Russian].
Spivakovskii V. M. (2011). *Obrazovatelnyi vzryv [Educational explosion]*. Kiev: Grand [in Russian].